líra nagy könyvében „új lapra nyitó" (Bata) Ágh István előtt ugyancsak komoly művészi lehetőségeket rejt. A poétai fegyelmen csiszolódott nyelv zengővé, kifejezővé nemesíti a prózai sorokat. Költőivé teszi, anélkül, hogy indokolatlanul ellágyítaná a mondanivalót.

A madár visszajár nemcsak Ágh István eddigi életművének számottevő értéke, de prózairodalmunk is hálás lehet a szerzőnek: újabb mű, amely alighanem legyőzi majd a rostáló idő szigorát. *(Magvető, 1973.)*

CS. NAGY IBOLYA

Szepesi Attila: Hegedős-ének

Modern hegedőseink csak nagy ritkán röpítik képzeletüket századokkal ezelőtti tájakra, s különösen a fiatalabb alkotók óvakodnak az „ördögi kísértetektől", a megpányvázott élményt frissítő, korai tárházak bekalandozásától. Ami riaszthatja őket: az „oskolakönyvekben" sajnálatosan megfakult történelem s nem kevésbé a régi magyar nyelv iránti szeretet elsekélyesedése. Úgy látszik, a remekmívű példák, így Weöres Sándor *Psychéje*, Csanádi Imre miniátorköltészete és Benjámin László *Buga Jakab*jának megkeseredett igazsága sem adnak elég ösztönzőerőt. Pedig hogy érdemes kísérletezni, mindennél ékesebben bizonyítja egy váratlan (és saját pályáján szinte előzmények nélküli) líravilág kiteljesedése.

Szepesi Attila második verseskönyvéről, a *Tar Benedek házasságrul való dícsíretének* (1541) szegedi szülőhelyét megirigyelt költő *Hegedős-ének*eiről van szó; azaz pajkosságról és múltba felejtkezésről, paráznaságról és patyolating-fehérségről, „lompos-loncsos medvék" tegnapi szolgálatairól, és mindarról, amely egyenesen belevezet a mába. Lírát, vagyis a szó legteljesebb értelmében *költészetet* sugároznak ezek a nagyon is *tegnapi* és nagyon is *mai* sorok. Ilosvai Selymes Péter küszöbén megmegállva is minduntalan Kodály Zoltán pentatóniájának egyetemes magyarságát hirdetik, elénekelve a szót Kecskeméti Vég Mihály uramnak. Az ő mondataival: „Istenem uram! kérlek tégedet, / Fordítsad reám szent szemeidet, / Nagy szükségemben ne hagyj engemet, / Mert megemészti nagy bánat szívemet".

Professzori akadékoskodás rögtön megkérdezheti: e bort lefetyelő és tömjénfüstben inkább köhögő, mint bűnbocsánatért esdeklő, istentelen költő evilági bűnei nyerhetnek-e feloldozást a zsoltárok szavai által, egyáltalán: a hegedőjét ledér nőcskék házafalának és a katedrálisok oszlopainak egyaránt nekitámasztó költő gyónása nem menekvés-e a „koponyakatedrálist" szétfeszítő gondoktól? Századok porlasztotta múlt és ereje teljében levő jelen *együttesen* megférhet-e a mai költő lírájában? A forma, amely eleink száját égette, nem löki-e ki magából a vándorénekes kívánta mondandót, modernségét attól nyeri-e a líra, hogy „kulcsra csukódik szájzára", avagy a legkisebb életrajzi eseményt (a megtörténtet és a megtörténhetőt) is behelyezheti tengelyébe?

Szepesi Attila verseskönyve érzi és tudja az időt. Az egymásra rakott rétegek együttesen és külön-külön is, legelébb a furcsa történelemkönyv sorsélményeit mutatják, abba a tárházba vezetnek be, melyben a versbefogadó a költővel együtt mondhatja: „láttam a föld átmetszett bőrét". S az egymásra tolult és a prózavers *(Színvázlatok)* őszinteségével megnyitott rétegek mielőtt az „erek, vérrögök és izomcsomók" anatómiai képét mutatnák, visszautalnak a *sohasemvolt* táj költő sem látta-tapasztalta partjaira, a líra — és mindenfajta művészet — bizonytalanságérzésére, amikor még nem vers a vers, de egyetlen hangulati elemmel („Szoborbamerevülten, mint a pompeji katona, megálltak létük partjain...") elindítódhat a

folyamat: állapotunk a jelképpé avanzsált *hegedős-szókimondással* egyben történelem kényszerítette ítélkezés is. Mert sors, nép és történelem szinte a természeti rend törvényszerűségeivel azonosíthatóan, együttesen szerepel a versben. Ami mindezt igazítja: a „szavak vízesés tiszta rendje". A belső vándorútra készülődő költő kintí világot érzékszerveivel megemésztő, s a nagy utazást megelőző emberségpróbája. A kalandozások és barangolások közepette is mindig jelentkező *otthonosságtudat*, a vérébe, nyelvébe ivódott közép-kelet-európai történelem követel magának helyet minden szövegben; az *Árpádkori templom romjaiból* vallatást kierőszakoló kő éppúgy ezt mutatja, mint a „veszendő vállal megmaradni" értelemtől keményült konoksága (*Kós Károly*).

„Patakzúgásból történelmet"? — kérdezhetnők az előbbi vers *egyetlen* sorával? Azt, ha az kell nekik! — fogalmazódik a válasz az ismeretlen címzettnek. Természeti lágyság és sorskényszer adta megmaradás kontrasztja teszi még erősebbé a hitet, és biztosítja, hogy az egyre feszülő húr a mindentudók biztonságával és a történelem csapdáiból kiszabaduló gondolkodó ember bölcsességével zenghesse: a belőlük fakadó példa sokszáz idős. Amerre tekintetünket vetjük, onnan a tisztaság: a nyelv-nemzet-haza által körülhatárolt problémakör a legelsőbb a versekben. Az együvétartozás és egymásért élés közép-kelet-európai népeket és nemzeteket összetoborozó komolysága teszi, hogy a verseskönyv majd minden költeménye horizonttágító. Látszólag ugyan kicsi a rejtett szemérmetességgel körülcövekelt líraterület —

nyelvem bilincsem és hazám
a temetetlen anyaföld
Fekete Ren Kata sírása
utakra horgadó homlokom

— de ha őszintén belegondolunk, még itt is — nem beszélve a kötet teljes egészéről — Illyés Gyula „ötágú-síp"-szemlélete munkál.

A szomszédainknál tett gyakori utazások (Szilágyi Domokos: „az mezőket járom / járok csak parázson") s a kortárs költők országhatárokat átlépő és szinte egyazon szívdobbanásra szerveződő versélményeinek ismerete Szepesit egy régi formájú *Pajkos ének* megírásához vezeti. Téma: „a magyarok dalnokairól, és azoknak vitézségéről". A csipkelődő négysorosok kanyargóiban a költő nemcsak Kolozsvárra tér be (Bartalis János, Szilágyi Domokos), ahogyan legendás elődje, Moldovai Mihály deák 250 évvel ezelőtt azt tette, hanem ellátogat Pozsonyba (Csalényi László) és Újvidékre (Domonkos István), s kitekint a távolabbi nyugatra is (Határ Győző). Versében a költők és élethelyzetek pontos rendje a grimasz szabadságával félelmetesen karikírozó, de ugyanakkor lényeglátóan igaz kontúrokat eredményez. Előzmény nélküli a kortárs magyar lírában Szepesi egy versen belüli leltárszerű ítélete, s ami a legörvendetesebb: az életközelben szinte karnyújtásnyira élő hazai költőkollégáknak a *hegedős* egy jottányit sem kegyelmez. Evvel nem különállását, megfellebbezhetetlen ítéletét, hanem a velük mérkőző „másfajta raj" tiszteletét tolmácsolja.

Ha a verseskönyv legfőbb leleménye a *Pajkos ének*, a legvirtuózabb a *Régi táncdalok*. A 17. oldalon, mielőtt belekezdenénk az olvasásba, hangulati fogódzót keresünk. Nem mintha Szepesi *XVI. századi motívumokra* írott sorai megkívánnák a beharangozást. De az „ünneplőbe öltözött bimbós lányok"-hoz hasonlatos nyelvi megjelenítés a kódexirodalom egyik legszebb művében, az ismeretlen szerző által magyarított *ótestamentomi szövegben* olyannyira ünnepélyes, hogy a töredékeiben fennmaradt *Zöldvári ének* csak efféle tündérvilággal töltekezhetett, mielőtt kiteljesedett volna: „Mert immár tél elmúlt, hideg eltávozott és elment. Mi földönkbe virágok jelentek, irtásnak ideje bejött. Mi földönkbe gerliceszó hallatott, figefák bombóztak, virágos szőlők illatjokat adták. Kelj fel én barátom, én szépem, én galambam, és jőj el. Erős kűlikakba, kűrakásnak vermébe mutasd meg te orcádot énnekem, te szód hangosoljon én fülemben, mert édes te szód, és ékes te orcád." Hogy ez a nyelvileg tündöklő tavasz a költői látomásban már verskezdetkor — min-

den versek kezdetekor — benne volt, mit sem von le a költő századokba merülő verstelitalálatának értékéből:

öltöznek az erdők zöldbe
he hea hó
bimbós lányok, ünneplőbe
he hea hó
barkás húsvét piros hajnal
útrakelnek csengő dallal
he hea hó

Nehéz kimutatni, hogy a töredékeiben fennmaradt virágénekhez a költő valóban a fentebb már idézett (vagy ehhez hasonló) szövegből nyerte-e a művészi kiteljesítéshez szükséges ihletet, vagy a régi magyar irodalomhoz fűződő szerelme jelentkezett ösztönszerűen az újjáteremtő reprodukáláskor.

Egy bizonyos: Szepesi Attila nyelvemlékekből és Bornemissza Péter szókimondó plaszticitásából *(Az aggnőnek s az agebnek...)* merítő „őrületé"-hez, pajkosságának, minden titkot kibeszélő latorságának evilágiságához nem kell különösebb magyarázat, hiszen maga a költemény — e különállásában is hagyományt folytató líravilág — mindennél jobban nyilatkozik. Már azzal is — és itt szintén régi elődök adják a példát —, hogy a költő nem burkolódzik az ismeretlenség fátylába. Versében éppúgy meg van írva, hogy kiszületett Beregből, mint ahogy nem fedi titok életének (eszmélkedésének és költővé válásának) főbb állomásait s a versajánlásokból és címekből kiolvasható példaképeket sem. Kodály Zoltán, Kós Károly, Bartalis János, Gy. Szabó Béla és Kovács Vilmos mind-mind valamilyen módon hatottak a fiatal alkotóra. Ezért, hogy tisztelete és szeretete jeléül Szepesi mindig a magasakat és bátrakat idézi. A névteleneket, akik „kapun belüli keszeg vállaikkal" is „titkos énekek tudói" *(Napló)* és azokat, akik visszahozzák a feledhetetlen gyermekkort, a beregszászi hajnalokkal és csillagzuhanásokkal:

világítsatok belső éjszakámba
gerlefiókák szegénylegények
gyönyörű halottaim

(Három fametszet)

A sámánisztikus líravilág valóban nagyon is megalapozott tudásra, az irodalmi és néprajzi ismereteken kívül, természettudományi beavatottságra épül. Már-már legendás Szepesi Herman Ottó-imádata, antikváriumok eladói még mindig meredt szemekkel nézik a hajdani „kócszakállú" kollégát, aki a *Magyarország pókfaunája* című háromkötetes mű iránt érdeklődik. Tudatos megszállottsággal és eltökéltséggel építi a költő magát, ezt szolgálják a rendszeres stúdiumok. Xantus János ismeretterjesztő könyve nem csupán a nyelvi bájt hordozó hónapneveivel (ébredés hava, hullócsillagok hava, fehér ösvények hava) ösztönzi a költőt versírásra *(Kalendárium)*, hanem a megfejthetetlen titkok és csillagképek adta helyzet arra is jó, hogy játék közben mind magasabbra szökve, a sohasem megtudhatóval is mérkőzzön az értelem. Tudatos öngerjesztésről van szó, a műveltségélmény verscsíráig fokozódó átalakulásáról? Arról is. De legkivált a költői lét századokkal ezelőtti rangjának a visszapereléséről: a teljességigény megvalósításának óhajáról.

Az ütött-kopott *hegedő* húrja attól fényesedik, ami mindnyájunknak halálig tartó földadat: a magyar nyelv megóvására tett kísérletektől. A szépséges-szép küllem adja a *Hegedős-ének* verseinek még sokáig boncolgatható, a stílus szakértőinek is meglepetést nyújtó varázsát: a *Péter férjem* csizmadobbanása, *A szerencséhez* Bornemisza uramra utaló, tornyos Budában való lakozása és ritmusának más ágról szakajtott levele, az *Órák versé*nek, szerelemben elégő csillagjegye („hajnalra körmöm holdja válladon"). És még folytathatnók a sort: tűnt nyarakról és elhagyott szerelmekről, „sivatagéjszakákról" és Doberdóba, Galíciába, Szevasztopolba vivő vo-

natokról, atlantiszokról és már sohasem fölmerülő szigetekről énekel Szepesi Attila. Magánya tulajdonképpen kollektív magány, ebben a létállapotban rakja egymásra az idő rétegeit. A *Szkopjei nyár* című kötetzáró vers ars poetica jellegével erre utal:

Én akit annyi pályaudvar
fogadott egyszülött fiának
ülök a lépcsőn
utolsó cigarettám morzsolom
s reményeim füstfüggönyén át
elnézek arcokat fákat tűzfalakat
— — — — — — — — — — —
szemben mindig szemben a lámpacsönd
ágerdő szigetek szalag-sora
mielőtt megérkeztem indulok
augusztus 25 ólmos eső zuhog
„ÚJ VÁNDORLÁS ÉS ASZÁLY KÖVETKEZIK"

S hogy mi jöhet ezután, azt Bornemisza Péter, még ma is előkelő nevű *hegedős*, pontosan 400 évvel ezelőtt már tudta: „Mikor az emberek látják a fákat levelezni és kibimbózni, akkor örülnek, mert tudják, hogy a csattogó fagyos télből kimenekednek, mert a nyár közel, amint az fák és füvek mutatják..." *(Magvető, 1973.)*

SZAKOLCZAY LAJOS

Orbán Ottó: Emberáldozat

„Rohadt egy szakma mesterdalt faragni, Walter" — mert az ostrom, a tömegsír, az exhumálások végén hogy is lehetne szépeket mondani már. Orbán legújabb kötetében a szépség friss teteme látható csupán abban a pillanatában, mikor a költő kihúzta belőle a kést. „Nesztek! Iszonyodjatok, vagy ha még mindig ragaszkodtok hozzá, gyönyörködjetek anatómiájában!" De az értők fölmenthetik a költészet elagott úrnőjének gyilkosát. Cinikus mondata után maga is eliszonyodik és nemsokára elsírja magát. Micsoda virtuóz lehetett volna belőle! Tobzódjon külföldi költők átültetéseiben? Megteszi, mert úgy ismeri a magyar versnyelvet, mintha ujjaira húzott gyűrűk összeütéseivel játszana el egy szimfóniát. Új kötetében csak két verssel utal erre a tudásra, a Kosztolányi sírja és A régi ház címűekben; gesztusa kétféle, egyik az *ezt is tudom*, a másik az *önmagával semmisítem meg efféle tudásom ideálját*. A Kosztolányi sírja képletes szonett; költészet-sír, nem költő-sír.

Ringyó, tisztelt csontváz, a vers tökélye,
ha betemet balsorsod konok éje,
mással hentereg új stílusú kéje.

Fújd el sírod halál-ezüst ködét,
látod a vasbeton tar üstökét,
fönt: romos menny, lent: ipar, füst, sötét.

A régi ház egy verkli dallamára, az angol—amerikai groteszk vers, a ravatalbárók giccshalottjainak mosolyával, mégis saját halottjainkon való megrendüléssel szól: az